

Szoviár János

Ha szól a szív

Lőrincz György legújabb regényéről

A székelyudvarhelyi író új regényének kissé romantikus, ponyvaregényekre emlékeztető címe – *A szív hangjai* – nagyon aktuális, a mai világban sajnos gyakori jelenséggé váló, elborzasztó, elgondolkodtató, ugyanakkor végtelenül egyszerű történetet rejt: egy erdélyi, kisvárosi értelmiségi, pedagógus házaspár egyke gyermeke, Hanga nevű leánya hirtelen eltűnik, nyomot és jelet sem hagyva maga után a szülei számára. Az anyaországba – a történet igazolása alapján a mostohaanyaországba –, Budapestre érkező főiskolás leány minden kapcsolatot megszakít az otthoniakkal. Korábbi életvitele, barátai miatt ab ovo sejtethető, hogy Hanga a bűn útjára lépett: a kábítószer rabja lett, esetleg prostituáltként él.

A gyermek eltűnése hatalmas változásokat hoz a család életében. A tragikus esemény, a gondolatokban élő legrosszabb, a leány fizikális és pszichés elvesztése nem hozza közelebb az aggódó szülőket: nem indul közös megoldáskeresés. Az apa és az anya fokozatosan eltávolodik egymástól. Gordon Tamás, Hanga édesapja elfordul családjától és a világtól. Szégyenét, fájalmát egyedül éli meg: pótcselekvésekbe s az alkoholba menekül – először titokban, majd egyre nyilvánvalóbban –, s magába zárkózva igyekszik elnyomni érzéseit. Felesége, Mária Réka egyre megszállottabban keres fogódzót: élete értelmét leánya felkutatásában véli meglelni. Nyomoz, keres, kutat, s csak a róla és a családjáról kialakult – egyébként fölöttébb hamis – kép tartja vissza attól, hogy a televízió nyilvánosságához, a *Csel-lengők* című műsorhoz forduljon.

A lány felkutatására tett kísérletek súlyos igazságokra döbrentik rá az anyát: egyre nyilvánvalóbbá válik számára, hogy a gyermeke szándékosan kerüli, nem akar a családdal törődni, nem akar a szülőkről tudni többé. A szülőanyát nyomozása, a népmesei hősökre emlékeztető országbejárása során utoléri az örök oidipusi kérdés: mindezért ki a felelős? Mindent elkövet, hogy magát mentse: lánya felkutatásával párhuzamosan a család történetének felgöngyölítésével is foglalkozik. Tudni akarja, kitől származnak azok a gének – akár az ő, akár a férje családjában –, amelyek ide juttatták Hangát, amelyek miatt nem tud a vérenek parancsolni, amelyek miatt az egyetlen lány vad madárként repült ki a köztisztelenben álló pedagógus házaspár féltve őrzött, ragadozóktól távolra épített, de a gyermek számára időnként kalitkára emlékeztető családi fészkeből.

A regény központi figurája az anya, Gordon Mária Réka. Az ő gondolatain, lelki gyötrődésén és pszichés rezdülésein keresztül ismerjük meg az ő, a család és a le-

ány történetét. Fejlődő hős. Fejlődése az önmaga és családja köré épített nimbusz lerombolásával jár: belátja, nevelési programja, pedagógiai elvei a gyakorlatban megbuktak, az őt körülvevő értelmiségi és kiváló tanári dicsfény is kezd halványulni. Nem vigasztaló, hogy a suszternek is a saját cipője lyukas...

A regény örök emberi érvényű kérdésköröket érint. Mely szülő ne féltene a gyermekét? Melyik anya ne aggódna a bűn útján megcsúszott gyermekéért? Mely szülő ne biztosítaná egyetlen lányának a jövőt? Mely házaspár ne tenne meg mindent az örök rend törvényéért? Mely anya ne lépne át minden fizikai és morális akadályt, ha eltűnt gyermeke meglelése a tét? Mindezekre a kérdésekre Mária Réka tettekkel válaszol. Elszántan keresi leányát a végsőig, míg ő maga is eljut a bűnhöz, a bűnig. Vétkezik.

S hogy közben megleli-e gyermekét? A regény nem ad erre egyértelmű választ. A befejezés nyitottsága két – egymásnak szögesen ellentmondó – értelmezést enged meg: a regény utolsó mondata, az, hogy a monitorra meredve az anya „*valósággal leblokkolt, nézte a képernyőt, nézte a sorokat, s nem hitt a szemének*”, bírhat pozitív, illetve negatív jelentéstartalommal is. A lánya életéről csak közvetítő útján, elektronikus levelekből értesülő szülőt érheti pozitív élmény: az eltűntnek, elveszettnek hitt Hanga talán – elveit és eddigi magatartását megtagadva – írt végre édesanyjának. A történet ilyen zárása szép, idillikus, a címmel adekvát lenne. De a cselekményvezetésből nem ilyen vég következik. Valószínűbbnek tűnik a tragikus befejezés: talán lánya halálhíre jelenik meg a képernyőn. A zárlatból tehát nem derül ki, hogy anya és lánya egymásra talál-e újra, vagy végleg elvesznek egymás számára...

A mű egyik legfőbb pillére az értékvesztés és értékörzés oppozíciója. Az erdélyi magyarságot is képviselő, kisebbségi létben élő pedagógus pár természetes példát közvetít: büszkék a képviselt, tradicionális szellemi és morális értékekre, a magyarságukra. Hanga, mint sok fiatal, épp ezen értékek ellenkezőjével szembesül az anyaországban: a modernnek nevezett világban a pénz, a külsín motivál, nem a kultúra. Budapest, a főváros mocska magába szippantja és felőrli a tiszta, évszázadok-évezredek hagyományozta erkölcsökkel, értékekkel érkezett fiatalokat s a tradíciókat.

A regény szimbólumrendszere nem túl gazdag, ugyanakkor egy-két cselekményelemnek, motívumnak kiemelt szerepe van. Ilyen egy temetésen történt transzcendentális esemény is, mely kulcsjelentként értelmezhető a regényzárlat felé közeledve. E temetésen az anya, Mária Réka úgy érzi, hogy egy angyal érinti meg, s véli, a pap által Isten szól hozzá. Ekkor világosodik meg: lánya sorsa isteni akarat, mely ellen tennie lehetetlen. Az anya leánya keresésére irányuló útja ettől a ponttól kezdve önmaga és a családja sorsát megismerni vágyó lelki, megtisztulási folyamat, egyfajta mentális zarándokút.

Lőrincz György prózai stílusa egyszerű, tiszta és magával ragadó. Ábrázolásmódjában nem újító: a cselekményeket földrajzilag azonosítható térben (egy fiktív erdélyi kisvárostól, Z-től Budapestig), a realizmus és a klasszikus értelemben vett epika hagyományos eszközeit felhasználva lineáris cselekményszövésessel zajlik. A regény jelene mindössze néhány nap eseményeit foglalja magában, azonban az elbeszélés mód jellemzően retrospektív: mintegy fél esztendővel ölel át. A család történeteiből, visszaemlékezéseiből kirajzolódik a familiáris, a nemzeti és a politikai múlt.

A virtuális főhős, Hanga egyetlen gyermek a családban, átlagos leány, akivel a középiskolai tanulmányok megkezdéséig semmiféle baj nincs. Tiszteletudó egyke, városszerte ismert és tisztelt pedagógusok gyermeke, akiben elfojtott módon munkál valami vágy a kötöttségek, a hagyományok, az általa is begyepesedettnek vélt konvenciók ellen. A gimnáziumot már más, nagyobb városban járja, távolabb szüleitől és az otthoni értékrendtől. Így érthető, hogy egyre kevésbé tud nemet mondani a szabadosabb diákélet csábításainak, a tudás- és erkölcszomjat eloltó valós életnek. Fokozatosan megveti eddigi értékrendszerét, s keresi a ködöt, a megfoghatatlant, mert élni, álmodni, merni és lenni akar. Lázadóvá válik, de lázadása a végtelenségig csúszik: a családi értékrend szerint deviánsná lesz. Számára azonban ez az új út az Élet.

Lőrincz György műve szomorú szembesítés önmagunkkal: fölhívja a figyelmet a nevelés és az érték közvetítés viszonylagosságára, a modern eszköz, a számítógép térhódítása utáni verbális kommunikációs ürre, az emberi kapcsolatok felületességére s kiüresedésére, a szeretet és a szerethetetlenség problematikájára, a családi és nemzeti kötelek felbomlására.

A mű óriási hatást gyakorolt rám: feleségemmel együtt pedagógusként dolgozunk egy vidéki kisvárosban, leányunkat pedig Hangának hívják. Csak remélni merem, hogy Lőrincz György kiváló regénye csupán kortárs fikció...

(Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2012.)

Szíki Károly

Mert a regének élnie kell

Miska János: Túl a hídon

Aki nem olvassa őt, nem rövidülnek meg ettől a napjai, az életét is leélheti az ember anélkül, hogy fellapozná Miska János könyveit, de a vesztesége számolatlan. Ha magyar. Mert magyar sorssal foglalkozik, minden művében, megírt regényben, novellában, versben, meg nem írt műveiben. Mert azok is vannak bőven. Telik-e még? Futja-e még az egészségből és az éveiből? Aggódva gondolhat az olvasó rá, aki elkezdte őt megismerni, imát mond, hogy sokáig írjon, mert neki ez jó, olvasmányos stílusban fogalmazva éppen arról szól, ami foglalkoztatta itt meg ott. S minél tovább lapozgat, örül, fut az író soraival, beleburkolózik a lírikus szövetbe, mert ez is rátalált, meg az is megtalálta. De lehet-e ezt erővel bírni, írni, zakatolni, verni a billentyűket, javítgatni, nyomdákba rohángálni, hiszen Miska János, a nyírbélteki egykori szegénylegény ma már átlépte a 8. ikszet. Ez a lelkében 25 éves ember lobog, szétteríti a térképet maga előtt, és belakja újra azokat a földeket, ahol volt, van és lenni akar. Az élete regényes, a munkáinak mindegyike rövid regény. Teljes gondolati egység és tényvázlat regény. Önmagába visszatérő görbe. Mert az utak nem egyenesek. Nincs abszolút egyenes emberi lét. A magyar nép, nemzet, emigráció kevercse van benne, s ez semmiképpen nem egyenes. Még jó is és szerencsés annak, szkíta-hun-avar-magyar keverék nyírbélteki bőrben, akinek nincs sok félbemaradt útja, ahonnan visszafordult ebben a vakegér-hajsza keresgélésben. És nem is beszélve a zsákutcákról. Amilyen a mi történelmünk. Miska János nem hordozza arcán ezeket az útkereséseket, láthatóan nem is járt ilyen helyeken, de ha beleolvas az ember a soraiba, s netán tud is valamit az életéről, ha ez a csendes szavú kedves és rejtőzésben gazdag ember mondott is valamit magáról, akkor nem nehéz lefejtani a héjakat a novelláiról, s alatta ott van ő a sorstársakkal és a teljes magyar emigrációs térkép. Lélektani horizont, melyben ingák mozognak, kémcsövek és gégencsövek. Laboratóriumi kísérlet az övé: hidat találni múlt és jelen, magyar hon és emigráció, város és vidék között.

A *Túl a hídon* a múlt és jelen egyidejűségében lakozik, kutat valahol, ahol jártunk már, ahol mindenki járhatott, de lehet, hogy elfelejtette, elfedte, vagy ősei jártak ott és az igényes érvényes emléket még nem aktiválta senki megfoghatóvá. Pedig Mindszente napja-ország voltunk vásárokkal, sárguló akácokkal, vándorlásokkal.

E sorok írójának dédanyja jut eszébe. Miska János nyomatékostító létérdék-érvényesítő leletei piszkálják elő a hallott nyomor, de mégis nemzettartó pilléreit: szegény emberek Mindszente napi vándorlásait, amint a dédi kora hajnalban elindul lepedőbe csavart hússal, szalonnával, és legyalogolja a napi 20 kilométert oda, valahova,

s elcseréli a portékát terményre vagy malacra, és jöhet a következő forduló. Először a visszaforduló 20 kilométerre, majd az új befektetés új malacba, kecskébe, birkába. És minden indult előlről, Mindszentektől Mindszentekig-Magyarországban. És dédi így építette fel, követ köre hordva, rakva a földvári házat a sánc közelében, a Jó Isten tenyerén, valahol a Tisza-parton... Rokon sorsú emberek találkozó levelezése ez a kötet, köztereken kellene kitenni, ingyen, hogy olvassák és adják tovább, mint Gárdonyi évében az összes könyvét. Így kellene. Mert az ország ebből épül, ahogyan a dédi és dédik is összehordta, összehordták a vályogra-vályog zsuppfedeles hazát, házat.. Magyar valóság talaján magyarul, de jövő-éhesen, cserekereskedelemben! A ma sínylődő, keservesen káromkodó országglakó magyarját lebeszélük erről, mintha valamiben is nehezebb lenne ma, mint akkor, mikor lepedőbe rakott füstölt oldalasból meg szalonnából batyuzták össze a vagyonkát. Van válasz, persze, hogy: a banki szekció ereje meg a strómanok, meg uzsorások kiölték a keletről hozott virtust és az összeesküvés-szel szemben – egészséges önszerveződésben – cseles cserekereskedelemmel mentsük meg a hont jobb időkre. Ez igaz is és lehetne így, ha mindez nem lenne több, mint a gyarmatosítók tálcán kínált lekváros buktája. Párhuzamok vannak a mai cipekedés és az akkori batyuvilág között. Frissíti az emlékeket Miska János. Zászlólobogás neszez, ha belehallgatunk a sorok rezzenésébe. Aztán harangok rézhangú zúgása ver ébresztőt. De meddig is? Igazi ébresztő kondulások verik az ember dobhártyáját. A mindig lobogó Miska előre ugrik a sorok lapolgatása közben, hol álmos fejű, de nem Álmos vezérek tolonganak a körmenetekben, ügyeskedők termékbemutatóin, politikai nagygyűlések szürke-tinó tülekedéseiben.

Kékes távoból hozza a példákat közérthetően, de vigyáz arra, hogy ne emelje el az érthetőség hullámtöréseiről. Nagyon is érthető, öblös, közérthető szavakkal írja meg a Mindszentek-országrianását.

Túl a hídon. Ami valamivel összeköt, azt átsétáltatja a pallókon. Vagy díszlépést verve átmenetel maga is Mindszentek emlékeivel. Egyszerű kis emberek hétköznapjait faggatja, nyitogatja, porolja, és beviszi olvasóit a cserekereskedelemben. Így az olvasó olvasó lesz, az író meg marad írónak. Nem cseréli fel a szerepeket. Nem tréfálkodik azzal a világgal, amelybe bekapogtatott. Nem ítélkezik a híd túlsó partján rekedt szántóvető elődjein. Belekanyarít egyet a törvénynek hitt, áltörvény-diktatúra salakkal átítatott történeteikbe, mintha csendélet lenne, rezzenéstelen megkövült idő. De alatta pulzál a megtartó mozgolódás. Az író oly beleélten teszi ezt a mikrobarázdált közösségek leírásával, életre keltésével, hogy átéljük vele a zarándoklatok minden rezzenését, és érezzük mirhák, gyertyák illatát. A megtisztulás fellege terül ránk általa. Tornáctól városokig, meg vissza jár ez út, harangok kondulásával kísérve. Nem nagy út a múlt utasának útja, de pontosan rajzolt érzélemmel van kikövezve a célig.

Tanít viszonylatok egyszerű mozzanataiban Miska, hogyan lehet siratni buta állatot, kinek szemében ott ül az elválás szomorúsága, amelyet a nyaktilóig vezető út elején lát-

tat a halálra ítélt barommal. Az elmenetel, elválás, a búcsú megéri az embert, örök téma, kiváltképpen ha olyan halálba torkollik, aminek egyedül csak az ember a nyertese. Mások halálán vett gazdagság ez. A végén ott a ferdén vágott kolbász zamatja, és már feledni tanul az ember, elfogadva a terek és szokások törvényeit. Olyannak fogadva el az életet, ahogyan gyakorolja. Cserekereskedelemmel, felvágott kolbásszal, az elvágott történelem egykor ropogós zömléljével, mely mára összeaszott, kiszáradt, 10 millió alá fogyott. Eközben a Magyarország-Mindszentben ott tolonganak a kufárok és viszik már az esti nótákat is, ha nem maradt volna más a nemzet polcán. Elrabolt, kötélén elcibált jószágok jajsikolyaival azonosul az olvasó, ha messzebb akar látni, és hozzá társítja még az ekevasak elszántotta kövér földet, mint nemzeti vagyont. Mert jöttek kupeczek, ahogyan dermesztő képvilágába beállítja az olvasót Miska János, hogy élje meg és mondja ki, mint megannyiszor: soha már! De Magyarország-Mindszentjén nem a rablókat elűző karikás ostor csattogását halljuk, hanem a felhajtott galléros hajcsárok fenyegetését, kufárok alkuját. Mert alkupozíció mindenkor volt és maradt is. A pénz uralma finom megfogalmazásban, hányaveti párhuzamnak tűnik csak Miska írásaiban, de nagyon is jól tuja, mit tesz. A kritika tudomány, csakúgy, mint a nemzet elleni összeesküvés. Csak az egyik olcsón viszi, kapja marja, a másik meg mindössze megjegyezni kívánja...Még jó, ha fejét nem veszik ezért.

Úgy gondolja az ember először, hogy mintha hiányozna Miska véreireiből a forró-sodás, nem lenne a lázadó az ő karaktere is. Aztán egyszer hazajön a városból az ő indulatával felruházott apa, akit megvezettek a kupeczek.

Sokáig hisszük, a magyar nyakasság elég ahhoz, hogy túléljük. A tudatipar működtető stratégiájában ez is ott van, mint megtévesztő elem, hogy elég a felszíni égés és merés. Hidd, paraszt, hogy nyertes vagy, de végül otthon vagy már a hazavezető úton észreveszed: vesztes vagy. Megcsapoltak, kiraboltak. Általad egy nemzetet aláznak napra nap. Miska csodálatos, ám vérforraló módon hozza azt a karaktert, aki kezdetben ő is: kedves ember, szinte vérszegény és mindig derűs. Aztán hazahozza a városból a kupeczek célpontját, az apát, akitől a házra-házára való jószágát megveszik. Nem szól semmit, a beszédes csendben mindenki hallgat. S egy váratlan pillanatban lesöpri az asztalról a petróleumlámpát. Az asszony nem perel, összesepri a milliányi üvegcserepet. Történetünk ez, a magyar történelemnek homályaiból is éles kontúrral kivehető darabja. A ma indulata is ott feszül ebben a képben. Mert a kupeckekkel szemben elfojtja a nemzet a haragot, de mikor felrobban, akkor összeroppannak a pislákoló lámpák. A szegénység ellen küzdő emberek – szemében óriások – megörökítése Miska nagy küldetése. Ezt mindig szívbemarkolóan el is végzi, mi pedig visszük magunkkal őket, az apát, a mindenszenteki gyertyagyújtogatókat. Szívbemarkolóan rajzolja meg a magyar világ vergődését, de abban ott látja az önfenntartó erőket is, az önszerveződés első lépcsőjén állva is nemzetszervező erőnek mutatja be őket.

Mindszentek-Magyarországában égnek a gyertyák, valakik virrasztanak létünk fáj-

dalma és a kiénekeletlen szomorúságok felett, lázítva a lehetségesért. Finoman retusált képben behozza a menni vagy maradni, lenni vagy nem lenni szaggatott kérdéskörében a magyar vidék és magyar városok kupeceit, de szereplői ellépnek mellettük, el az uzsorások mellett. Nótázva teszük ezt, a felsőbbsegítudat, a megmaradás kemény akaratával. Az összezárás finom szervezetségére fókuszál az író, hisz a magyar szürkeállomány az a nemzet sajátja, s abból meg van elég a tudatipar és minden tudatmódosítás ellenére is.

Megannyi kirablás, elárulás után, azoknak fájdalmas megírása után egy hirtelen rántással új magtár ajtaját nyitja ki, és lábunk elé ömlik a hazajáró lélek és az emigrációs lét mindenféle terméke, termése. Egészséges és beteg szemek között válogathatunk. Rendkívül éles görcső alatt megvizsgált életképek ezek, melyek fodrásznál, dohányföldön, búcsújáró helyeken, templomban, piactéren, könyvtárban, megannyi életképes kisközösségekben játszódnak, egyszerű kulisszák és eredeti díszletek előtt. Elválaszthatatlanul együtt van az író hazai és otthoni lelke, az egy szíve, mely két hazában dobog. A „mindig elvágyik és nem menekülhet” életérzés, melyben valami itteniről az ottani, az ottaniról az itteni fénye, homálya tolakszik be a képbe. A „nem menekülhetsz” érzésével él, világít és sirattatja, neveteti olvasóját. Mert humorban rendkívül gazdag művészember Miska János. Sajátos, könnyed humor az övé, nem rágia le a körmét, hogy rátegyen egy lapáttal még, ha megtalálta az eredetét. Írói leleményének száz kis fodrával kapcsolja s viszi gyorsvontatebességgel olvasóit – életének kanadai kezdetétől a szárba szökkenésén át – a mai kemény törzsű, lombját is hullató erdejébe. Nyugodtan mondható, hogy az emigrációs kritikának nagy mestere Miska János, aki ha kell, odadörzsöl egy pamfletet a könyvet távolról sem kedvelő embertípusnak vagy a „kubikus átképzőből nyugatra érkező” és ugyanezen képzettséggel ott már „urambátyám, kérlek szépen alássan” nagyzóló figuráinak, akiket mesterien rajzol meg.

Mindenkori értelmiségi- és írói hivatást teljesít Miska János Vancouver szigetén, Victóriában élve. Lekottázza, olvasható-énekelhető partitúrát rak a jelenkori magyarság elé. Ezen keresztül kutatni lehet majd évszázadok múltán a magyarok lélek- és jellemtanát. A menekültek és kóbormenekültek, a valódi '56-osok és kommunista küldöncök életvitelét, a magyar forradalom sorsát a távoli leképzésben, a zászlók lobogását vagy éppen a baloldal általi kanadai kiűzetését. Minden mikrotörténet két oldalról szemlélve íródott. Átvérzik a kinti történeteken a hazában felerősített rongyon a kiserkenő vér. Ez már nem lesz másként Miska János műveiben. De nem is szabad, hogy erről az útról letérjen, mert létdokumentálási lelet, kút az övé, ahová inni járunk. És dokumentumtérkép, ahol valami nyomot hagyott a kiűzött magyarság, de a kalandor magyarok, a megélhetési, gazdasági kivándorlók széllel bélelt magyarsága is fontos nekünk ezen a foltos nemzettérképen.

(Kráter kiadó, Budapest, 2011.)

Sz. Tóth Gyula

Tapló (nem csak) gyermekeinknek

Wehner Tibor: Tapló. Kíméletlen Művészeti Napló, 1996–2006.

Mi van a paraván mögött? Avagy: a freskók háttérmozgása. Tolulnak a címkék a vaskos könyvet kézbe véve. Ez nem vicces: ez napló. Vaskos, mert: (az előzetesek nem számítva) tíz évet fog át, 718 oldal, napi jegyzetekkel, 1 kiló 14 deka. És a tartalmi adatok: esetek, személyek, helyek, dokumentumok sorjáznak. Nem kulisszatitkokkal traktál a író, művészettörténész. Már az 1980-as években úgy érzékelt, az általa átélt, izgalmas események többnyire nyomtalanul eltűnnek. Nincsenek dokumentálva. Aztán az *Új Forrás* című folyóirat felkérésére jegyzetelni kezdett – regisztráció spirálfüzetbe. Majd a személyesen megélt művészeti események rögzítése megjelent a lapban, aztán már nem volt megállás. A téma: a művészet, a művészelet, a művészetgondozás, az üzletmenet, (a „művészkedés”). Behatárolva: a képzőművészet.

Nincs bevezetés, nincs búcsúszó, a hátsó borítón egy üzenet szól. Hogy ír a szerző? Sűrűn, pontosan, szépen. Az éves jegyzeteket fejezetcímmel látja el, sokat sejtetnek, például: *valahol már érlelődnek mindenféle botrányok (1998), van itt egy csillapíthatatlan, állandó önigazolási kényszer (1999), Kodály Zoltán helyet cserél az ötvenhatosokkal (2001), nem változott itt meg az ötvenes évek óta semmi (2003), hatalmi jellegű művészeti törekvések (2006)*. Hogy készülnek a jegyzetek? Napról napra. (A recenzens, aki maga is noteszíró szegénylegény, tudja, mi munka ez.) Tengernyi adat, név, dátumok. Témák. És konfliktusok. Sértődések. Pontosabban azok leírása. Sértődjön, ki magára veszi. Csinos kultúrpolitikai vircsaft is kirajzolódik. Hogyan pályázzunk? Hogyan pályázunk mi? Hogy bánik a művésszel a hivatal, a múzeum, a tévé, a műkritika? S hogyan bánnak a művészek egymással? Nekifeszülések, csúsztatások, tévedések. De nem vígjáték ez.

Mit kínál a jegyzetfolyam, amikor elvezet egy szövevényes világ magyar labirintusaiba? Alkalom a tűnődésre. Eddig is tudtuk, a művészet nem (csak) ihlet kérdése. És nem habostorta. A vernisszázson pukkannak a pezsgők, villannak a dekoltázsok, duruzsol a mű(értő) kritika. De mi az ára? Művészetszervezés, menedzselés, mecénatúra, ár- (és át)verések – pénz, paripa, fegyver. Tényleg, hol a művész? A *Le Monde* francia napilap műkereskedelmi szakértője, Judith Benhamou-Hue szerint, egy festmény árát befolyásoló tényezők listáján az alkotó személye az ötödik. („Kortárs milliók”, *Demokrata*, 2013. július 24., 58–61.) A zsenit meg körülrajongják, ajánrozzák. De ki a zseni? Aki annak mutatja magát. Akit annak kikiáltanak. A művész, az igazi, a hiteles meg összeszorított fogak-

kal dolgozik, olykor dühödten, olykor bohém szívetől lendítve. Majd fátylat borít aktuális modelljének pihegő testére. A szépirodalom, a filmek bőven szolgálnak témával, érdekes, színes történetekkel, amit a publikum hálásan fogad, mert a művészet vonzó ereje enyhíti életét. Szépséggel tarkítja szürke mindennapjait. Akkor is jó, ha sokan csak a csillogást élvezik, szeretnek közel lenni a művészethez. (Vagy csak a művészhez.) Mindegy is. Ki ne szeretné követni a mű születését, a művész életének titkait, a művészet rejtelmeit. Ezt követjük a múzeumokat járva Párizsban, Szentpéterváron, Madridban, vagy az élettörténeteket olvasva: hogyan élt és alkotott Rodin, Picasso? Ebből a könyvből például azt, hogyan élt és alkotott Wagner Nándor Svédországban és Japánban, vagy hogy fordul a sora a magyar alkotóknak Egerben, Szentendrén és másutt kis hazánkban.

Az is érdekes, amíg a mű megszületik, a vajúdás, az alkotás. Ez egy dolog. De amíg „létrejön az esemény”, több stációt kell kiállni: finanszírozás, zsűrizés, kiállítás, nyilvánosság, kritika. Hogyan méri a művészetet? Az esztétáknak megvannak az ízlelő bimbóik, az ítélő eszközeik. Mit is tart erről a költő, Voznyeszenszkij? „A vád fejemre: formalizmus. / Az élet be messze dobog / Önöktől, tisztos formalin-dús / és tömjénszagú tudorok.” (Este az építkezésen. Idézi Somlyó György: Másutt. Digitális irodalmi Akadémia, 2011. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=000000861&secId=0000080591&mainContent=true&mode=html> [2013. augusztus 6.] Akármilyen tudományosak, akármilyen szakmaiak, vagy annak feltüntetettek, ez a világ tele van szubjektivitással. Érzelemmel, érzékeléssel. És jól van ez így.

Ez már csak így marad. Érzek hasonlóságot a bölcsész tereppel. Mit ér a bölcsész, ha magyar? Demeter Tamás filozófus ezt mondja: „Míg a természettudományokban a tudományok teljesítmény értékelésének vannak bevett mérőszámai, addig a bölcsészettudományokban ilyenek eleve jóval kevésbé érvényesíthetők, így a szubjektív tényezőknek óhatatlanul nagyobb szerep jut. A baj az, hogy ezt az elkerülhetetlenül megjelenő szubjektív szempontot nem vagy alig korlátozza a szakmai morál.” Hangsúlyozza: a bölcsészettudományos teljesítményt is nemzetközi mércével kell mérni, mint ahogy az a természettudományok területén gyakorlat. Ő szakmáról, tudományról beszél. (Magyar Nemzet, 2013. július 13. 5. o.) A szakma, a tudomány képviselői nekiestek, jobbról is, balról is. Ez nem „játék”. (Noha sírnom kell rajta.)” – amint a *Jobb és bal* című Babits-versben áll.

És mit ér a művész, ha magyar? A művészi alkotásoknak nagyobb a nyilvánossági tere és köre, mint a filozófiai műveknek. A magyar (képző)művészek munkái ismertek szerte a világban. E téren is vannak értékeink. Működik, és nemzetközi a tetszésindex. (Működhetne sokkal jobban, persze.) A kritikusok, az esztéták megdolgoznak „mérőszámaikkal”. Esztétikai fokmérők, piaci érték, ár és rés. Kinek szól a művészet? A művészetet tátott szájjal, ihletetten szemlélő néző-olvasó he-

vülete fontos, ám, ha az alkotást magát nézzük: maradjon a gyönyör – hasson a forma és az anyag. Hagyjuk meg a befogadói élményt.

Nem tértünk el a tárgytól, a könyv eseményei ragadtak el kicsit bennünket. Valami történt velünk. Elkalandozhatunk, erre csábít, buzdít a szerző, aki „művészeti történéseket” említ, minduntalan, következetesen. Nem művészettörténetet mond. Hasonlóan teszi, mint Fűzfa Balázs az irodalom/tanítás mezején: a műveken keresztül az irodalmi eseményeket szeretné megragadni, átélni, újraértelmezni a tanítványokkal, és megszabadulni az irodalomtörténet merevségeitől, hatalmi-esztétikai „szabályozókkal” kiszabott sablonjaitól, hatni kívánó, ám sokszor hamis, a művészre, a műre és a ránk ragadt (ragasztott) értékítéleteitől.

Hogyan közelítsünk ehhez a könyvhöz? Hatalmas munka. Mű/alkotás. Látnivalónak, olvasnivalónak is feladat. Lapozgatni is nehéz, de izgalmas. Olvashatjuk folyamatosan, regényként, követhetünk témákat, navigálhatunk időpontok mentén, előre ugorhatunk, és minden visszakereshető. Élvezetes, krimyszerű, ám valós. És igen tanulságos, céhen belülieknek és céhen kívülieknek. Akkor is, ha bizonyára nem mindenben van igaza a szerzőnek. A recenzens „körön kívüli”, ezt nem érzékeli. Azt igen, hogy a szerző szándékát nem a pletykaszintű leleplezés vezérli, hanem a feltárás. Úgy látja, hogy csak ezzel a – saját bevallása szerint is kíméletlen – módszerrel lehet tisztábban látni. S tisztába tenni...? Aki utána akar járni, nosza, csak tessék: a precíz névmutató és helymutató – kutatói mestermunka – eligazítja. Bármilyen furcsa is, a szerző „vizitátor”. Nem felforgató, nem csupán szemlélődő, de cselekvő, belsőből vezérelt, a művészetet, az embert lélekben, igazságban, hittel imádó lény. A nekem szóló dedikációban ez van írva: „... így teltek ezek a fordulatos évek”. Ez nem csak nekem szól. Mindazoknak, akik, a szerzői üzenet nyomán, úgy gondolják, hogy e könyv, „értékes részletekkel gazdagítja a darabjaira hullott, a darabjaira hulló Egészet”.

Zárjuk a recenziót a könyv jegyzeteket indító fejezetcímével: „szabadság, avagy egy szabad zsák”. Mert ez itt a kérdés. Jó okunk van a jelen idő művészeti történéseit, mint problémakört, a társadalomkultúra (lásd Szmodis Jenő) és a művészet-filozófia (lásd Fehér M. István) dimenziói felé terelni. A művészetgondozók meg töprengjenek el, szálljanak magukba, mielőtt a strasbourgi emberi jogi bírósághoz fordulnának. Inkább olvassák el a Naplót. Kíméletlenül.

(A mű hűségese gondozóiról, a fentiek jegyében. Szerkesztette: F. Almási Éva. Mutatók: Hedvig Olga. A könyvet tervezte: Kemény Zoltán. A könyvet az Academia Humana Alapítvány szponzorálta. Támogatta a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadási Kollégiuma.

(Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2013.)

Madarász Imre

Bulvárportrék klasszikusokról

Börcsök Mária: Szakadozó mítoszok

„A *Bánk Bán* a legnagyobb nemzeti drámánk. Bevallom, nem nagyon szeretem a nemzeti drámákat.” – Így kezdi első tanulmányát *Szakadozó mítoszok* című kötetében *Börcsök Mária*. Nos, én meg azt vallom be, hogy nem „nagyon” szeretem, ha klasszikusokról, lángelmékről olyan bulvárnívón pletykálgodnak, mint teszi azt *Börcsök Mária*. Méltatlanul a múlt halhatatlanjaihoz, de nagyon is megfelelő korunk divatjának.

A „celebek”, a bulvársajtó által felfújtt „perc-emberkék” lufiját ugyanazon pletykamédia egymás után pukkanasztja ki. Maradnak a márványszobor-kolosszusok. *Börcsök Mária* polgárpukkanasztónak véli magát, aki – előszavából idézve – „illúziót rombol”, amikor „irodalmi mítoszokkal, költők magánéletével foglalkozik”. Polgárpukkanasztás? Illúziórombolás? Bálványrombolás? Szobordöntés? Ami e tanulmánykötetben lelepleződik, amire benne fény derül, az csupán szerzője felkészültségének hiányossága és felületessége, magyar nyelvi-stiláris színvonalának alacsonyossága, az emberi nagysággal szemben való kicsinyes ellenszenve és vak értetlensége.

Amit *Börcsök Mária* összegyűjt-összehord irodalmunk klasszikusainak „titkairól”, az csakis azok számára volt eleddig ismeretlen, akik irodalomtörténettel legfeljebb „középiszkolás fokon” foglalkoztak. *Madách Imre*, *Vajda János*, *Ady Endre*, *Móricz Zsigmond* házasesetének megpróbáltatásait, viharait, *József Attila* betegségeit a szó minden értelmében kimerítő részletességgel taglalja a szakirodalom, amelyet *Börcsök Mária* – kötetvégi bibliográfiája tanúsága szerint is – gimnáziumi, önképzőkori szinten ismer. Meglepő, megdöbbentő talán egyedül annak inasok, cselédek, szakácsnők, társalkodónők tanúvallomásaival hitelesített, felkavaró részletezése, hogy az agg *Jókai Mórt* fiatal neje, *Grosz (Nagy) Bella* és családja hogyan alázta meg, sértegette, „trotlizta”, „vénszamarazta”, köpte(!) le, gyötörte, verte meg, szigetelte el a világtól, bántotta, inzultálta naponta.

Amúgy a *Börcsök-esszéik* „tézisei” elég röviden összefoglalhatók: *Petőfiné Szendrey Júlia* „frigid” volt, *Madách Imre* „gyáva kényúr”, *Vajda János* gyermekgyilkos (saját kisbaba-ikreinek megölője), *Kaffka Margit* „lompos” és „csúnya nő”, *Babitsné Tanner Ilona* „ha nem is teljesen lesbikus, de mindenképpen biszexuális”, *Juhász Gyula* „csúnya ember” és ápolatlan férfi, „örök” *Annája* pedig „szőke tuskó”; *József Attilát* – vallja meg a fotogén író, lábba hozva olvasóit – „én egyetlen fényképén sem találtam férfiasnak, jóképűnek”... És így tovább, és így tovább.

És hogyan olvas-értelmez remekműveket Börcsök Mária? A *Bánk bánt* például ekként: főhőse „hazafias felháborodássá magasztosítja azt a dühöt, amely bármelyik tahóban feltámad, ha feleségét, nőjét ágyba vonszolják”. Bánk bán tehát „tahó”, de legalábbis tahószabású féltékeny dühöngő. Az összképet keretbe foglalva, idézzünk az első dolgozat után az utolsó bekezdésből. Boccaccio fő művéről a következő kiszólás kápráztat el: „szerzőjük által szégyellt marhaságok, mint a *Dekameron*”.

A magam részéről lovagiasan eltekintenék a Börcsök-opus ilyenén minősítéseitől. Reagálnék viszont az író figyelmeztetésére, miszerint „a művek befogadásához óvatosan kell hozzásegíteni a tanulókat”. Tanárként, irodalomtörténészként és olvasóként az ilyesfajta „hozzásegítésekből”, köszönöm, nem kérek.

(Kossuth Kiadó, Budapest, 2012.)

Útkereszteződés

Lengyel János

Árpád vezér irodalmi kalandozásai

Orémus Kálmán: Árpád vezér Európában

Orémus Kálmán újságíró, blogger, pályázati tanácsadó, a múlt század 90-es éveinek elején települt át Kárpátaljáról Magyarországra. Mint oly sokan, teljesen ő sem tudott elszakadni a szülőföldjétől. A tavaly megjelent kötetében is sokszor visszaköszön az ismerős táj, a gyerekkor, szomszédok, rokonok. Új kötete, a United p. c. kiadónál jelent meg *Árpád vezér Európában* címmel, az alcím szerint novellákat, szatírákat és szösszeneteket tartalmaz. A könyv főként humoros történetek gyűjteménye, de az író rávilágít számos társadalmi, főként a magyarságot érintő problémára.

Az első elbeszélés tulajdonképpen egy levél, amit a szülőfalujában maradt édesanya ír az újvilágban élő lányának. Felmerül itt a honvág, az asszimiláció, a globalizáció negatív hatásai, az ember boldogulásért vívott küzdelmének negatívumai. Az édesanya haza várja lányát és unokáját, miközben gyermeke legutóbb azon is kiakadt, hogy az unoka a nagymamával magyarul beszélget. *„Tudom, jól tudom, hogy három éve, amikor itthon jártatok, azt mondtad soha többé nem hozod ide a gyereket, mert te jó amcsit akarsz belőle nevelni.”* Valaki a jobb élet reményében Amerikába megy, valaki mondjuk Londonba, Kárpátalján szülők százaai adják gyerekeiket ukrán tanintézményekbe, hogy a sikeres élet érdekében jó ukránt nevelhessenek belőlük. De felmerül a keserű kérdés, amit a nagymama ír lányának: *„... vajon lehet-e jó amcsi, aki szereti a rétest?”*

A *Cérnával a cseresznyefához* elbeszélés az ellenpélda. Bájos, bár meglehetősen lapos történet, szövegszerkesztési és helyesírási hibákkal megtűzdelve. Ez a kötet egyik állatorvosi lova. A könyvnek nem volt sem szerkesztője, sem lektora, ami rá is nyomja bélyegét a szövegre. E mellett nem lehet elmenni, már csak az indokolatlanul magas ára miatt sem. Felmerül a kérdés: a szerző jól választott-e kiadót? A kiadó valóban jártas-e a könyvcsinálás mesterségében?

Keserű csattanóval végződik *Az igazi életművész* című történet, ahol Bandi bácsi állandóan menekül házsártos feleségétől, akinek születésnap ajándéka is hatalmas veszteséget okoz az öregúr számára. Világháborús visszaemlékezés áll a középpontban *Az amerikai kitüntetés* című elbeszélésben. Egy törésekben bővelkedő életút, rendíthetetlen hazaszeretet, szó szerint a túlélésért folytatott harc, no meg az élet és a történelem cinizmusa. Gyula bácsi magyarként harcolt a németek ellen az amerikaiak között, ahol kitüntette magát vitézségével. *„Pedig én próbáltam elmagyarázni, hogy azt sem tudtam, hová lövök. Hát így születnek a hősök.”* A

háború végeztével hiába marasztalták, nem maradt nyugaton, hazatért Kárpátal-
jára, ahol jutalmul a szovjetek üldöztetése várta.

A könyv címadó története ötletes, egyedi humorral átszőtt korkép. Én mégis
úgy érzem, a témából többet is ki lehetett volna hozni, a szöveg további csiszolás-
ra szorul, itt is sok a helyesírási hiba. De a „... *egy igazi európai marha mikrochip
nélkül neki sem kezd legelni.*”, idővel akár szállóigévé is válhat. Egy leleplezett
pártállami besúgóról szól a *Bűnök és árulások* című elbeszélés. Az egykori jelen-
tészíró a ránehezedő nyomás hatására öngyilkos akar lenni, de „*már tudja, hogy
nem csak élni, meghalni sincs bátorsága.*” Hasonló témát dolgoz fel *A halál árnyé-
kában* című elbeszélés is, ahol a megfigyelt szemszövegéből ismerkedhetünk meg a
kis közösség sötét közelmúltjával.

Egyedien ötletes az *Átíró kerestetik* című humoreszk, ez a Magyar Irodalomért
Küzdők Demokratikus Szövetsége összejövételének nyitóbeszéde. Megrázó és ke-
gyetlenül realista a *Bence Jóska balladája* című elbeszélés, ahol a Szovjetunióból
Magyarországra átszökő főhőst, miután megitták barátsággal felkínált italát, négy
részeg az órája miatt megöli és kirabolja. Sok mindent ki lehet olvasni ebből a
történetből: a határon túli magyarok rendíthetetlen ragaszkodását az olykor dur-
ván mostoha anyaországhoz, az elkeseredettséget, az alaptörvények miatt kiala-
kult kisémmizettség érzetét, 2004. december 5. keserűségét stb. „*Ők ott a másik
oldalon még nem is tudják, hogy létezik egy Bence Jóska. És akiről nem tudnak, az
nincs. De most majd vállon veregetik, mint a kisebbik testvért szokás, összekocan-
nak a poharak, s hiába a börtön, mert mindenkinek elmesélik, hogy él itt valaki,
aki hozzájuk tartozik.*”

Átlagos közhelytörténetek, a *Bratyizás nélkül*, a *Szeretet kompromisszumok nél-
kül* című írások, a *Casanova a vonat alatt* pedig humoros csattanóra kihegyezett
anekdota, ami a magyar nyelv játékoságára épít. A bürokrácia nehézkes gépezet-
téről rajzol karikatúrát *A Bandura-dosszié igaz története* című humoreszk, ami
annyira igaz, hogy a világ bármely országában megtörténhetne. Kárpátalján, a há-
ború utáni zavaros időkben játszódik a *Kacagás a siralomházban* című novella.
Egyszerű kelléktárral mutatja be azt a folyamatot, amikor az 1944-es megszállást
követően, a hosszú időre berendezkedő kommunista hatalom likvidálta a ma-
gyar értelmiséget. A műben szereplő település egykori meghatározó tisztviselői
egy szovjet munkatáborban találkoznak újra, de itt sem hagyja el őket a magyar
humor. „*Látja, tanár úr, hogy megfordult a világ, valamikor a kezünkben volt az
arany és a seggünkben a szar, most meg pont fordítva.*”

A *Földobott kő* a könyv talán legjobban sikerült írása, bár érzésem szerint be-
fejezetlenül maradt, ami az egyéni sorsot boncolgatva tárja fel, bemutatva egy
falusi közösség elmaradottságát, a megkövesedett gondolkodásmód ártalmas,
katasztrofális következményeit. Bár a meseszöveg kissé kusza, maga a téma és

a találó hasonlatok a kötetben szereplő többi műhöz képest magasabb esztétikai szintre emelik ezt a novellát. Sajnálatos, hogy a szerző a kötetben szereplő történetek nagy része tekintetében elmarad ettől a magasságtól. Pedig ez a novella is alátámasztja, hogy képes igazi szépirodalmi értékek létrehozására. E tekintetben ide tartozik még az *Örökség* című írása is, ami a családot veszi górcső alá. Ez is kárpátaljai történet, ahol a „*málenyikij robot*” idején a család arra kényszeríti az egyik fiút, hogy testvéréért, aki egy jómódú földműves lányának udvarol, feláldozza az életét, mert nincs elég pénz mindkettőjük kiváltására. Felbukkan a korrump, a megszállókat kiszolgáló magyar kommunista alakja is. A főhős szabadulása után nem tér haza, családot alapít kényszerlakhelyén, elveszi a munkában megismert orosz nőt. Alkalmazkodik az új felálláshoz, igyekszik túlélni. Csak sok év múlva tér vissza hazájába, amikor szülei már a temetőben nyugszanak. Testvére, akiért nagy áldozatot hozott, az örökség elorozóját látja a hazatérő főhősben. Az emberi gyarlóság végtelen pusztáin sok kellemetlen meglepetés vár az utazóra. Orémus Kálmán ezekből ír le néhányat.

A humoros szösszenetek közé tartozik a *Hálalányok*, *A napszámosok lázadása*, *Az én rúgós módszerem*, a *Hódítók bilivel*, *hálóingben*, a *Zsiga bácsi és a tudomány* című elbeszélések. Modern tündérmesének mondanám az *Egy marék álom* című történetet, óvó nénivel, anyukával, gyerekekkel. Sajátos kórtünetet állít fel az *Egy nehéz nap* című elbeszélés. Az *Amire nincs magyarázat* című novella ugyancsak a szülőföldről, a hazaszeretetről szól. Mondanivalója az alábbi mondatban sűrűsödik össze: „*Hát nem érted, ha már szegény vagyok, jobban szeretek otthon szegény lenni!*”

Otthon, édes otthon. Orémus Kálmán több mint húsz éve hogy elhagyta Kárpátalját, mégis, úgymond hazabeszél. Ezzel nincs egyedül, gondoljunk csak a Budapesten élő Schober Ottóra, aki könyveiben Kárpátalján játszódó valós és kitalált történeteket mesél el humorba mártott pennával. E tekintetben, sokban hasonlít rá Orémus Kálmán könyve, annyi különbséggel, hogy az utóbbi nem marad meg a visszaemlékezéseknél, hanem elindul a szépirodalom irányába. S mint fentebb konkrétan kitértem rá, történeteivel képes esztétikai élményt nyújtani az olvasók számára.

(*United p. c. Kiadó, Neckenmarkt, 2012.*)

Ködöböcz Gábor

„Talán, ha katedrális lennél...”

Vitéz Ferenc: *Lábjegyzetek*

(Burai István grafikáival)

Vitéz Ferenc rendkívül sokoldalú ember, igazi reneszánsz típusú személyiség. Ráadásul nagyon jó ismerője, művelője, sőt mestere a nyelvnek. Ő az, aki póz modernkedés nélkül – sokaknak heurékaszerű gyönyörűséget szerezve – magyarán magyarul magyaráz. Avagy műveli a csodát, s ezzel élni segíti az olvasóját. Olykor esszében és tanulmányban, máskor regényben és novellában, avagy a lírai beszédmód megannyi válfajában. Több mint két tucatnyi kötettel a háta mögött mindmáig örömet leli az alkotásban s az ezerszer áldott anyanyelv teremtő és megtartó csodájában.

Legutóbbi, immáron tizedik verskötete idén jelent meg Debrecenben. A *Lábjegyzetek* – afféle társművészeti négykezesként – Burai István roppant invenciózus grafikáival együtt 142 kis versben mutatja föl a költő Vitéz Ferencet. A tusrajzokon álmétkodó, haikukon meditáló – és jó esetben a kontemplációig jutó – befogadó a festőpoétai és poétafestői érzékenységformák hatására picikét maga is grafikussá és költővé válik. Ez a misztériumszerű átlényegülés a lehető legnagyobb dicséret, amit a szerzőpáros a kötet reménybeli olvasóitól kaphat.

A *Lábjegyzetek* című – szerénységében súlyos és súlyosságában szerény – kötetben a világerzékelés komplexitása (mitikus, mágikus, metafizikus, extatikus, ezoterikus, empirikus) az élmény- és érzékenységformák sokféle gazdagságával társul. Magasságszférák és mélység-perspektívák, emléktek és időrétegek ölelkeznek a Burai-féle képekben, illetve a Vitéz-féle szóképekben. A körömvörsek, akárcsak a tusrajzok minduntalan emberlétünk alaphelyzetére és alapmotiváltságára utalva hangsúlyozzák a kereszthordozás, az oltalomkeresés és megváltásremény visszavisszatérő motívumait. Mindennek a makacsul ismétlődő szerelemtematika, a szeretet-, a harmónia- és a teljességvágy ad emberi léptéket.

Amint a magyar líra pompázatos, sok évszázados fája is példázza, népünk legnagyobb szerűbb alkotása a nyelve. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a magyar nyelv maga a tökély. Nem véletlen, hogy magyarra mindent le lehet fordítani, magyarról úgyszólván semmit. Valószínűleg a mennyország nyelve is a magyar, mert megtanulni egy örökkévalóság. Aki magyarul akar tudni, annak mindennap gyakorolnia kell. A beszéd önmagában kevés, a rendszeres írás és olvasás is elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy csodálatos nyelvünk logikáját és struktúráját jól megismerhessük.

A sokak által ősnyelvnek nevezett magyar nyelv omnipotens, vagyis mindent tud. Egyszerre konkrét és elvont, tárgyias és gondolati. Fogalmi pontossága és képszerű érzékletessége egyedülálló. Ezért is lehet egyidejűleg filozófiai és költői tartalmak hordozója, a mélyenszántó és magasröptű gondolatok kifejezője. Nyelvünk a képi és a fogalmi sík állandó érintkezése és drámai erejű összeszikráztatása révén lehet alkalmas a rövidre zárt, rejtelmes tömörségű és hihetetlen energiájú versforma, a haiku magas szintű művelésére is. Amiként láthatjuk Kosztolányinál, Weöresnél, Kányádinál, Utassynál, Kiss Benedeknél, Buda Ferencnél, később Fecske Csabánál, Anga Máriánál, Cseh Károlynál, legújabban pedig Vitéz Ferencnél.

A zenbuddhizmussal érintkező, filozófiai indíttatású haiku háromsoros, tizenhét szótagos formájával látszólag készen kínálja a gondolatiságot, az európai sablonok meghaladásával pedig az észjárásbeli felfrissülést. A haikuk világában az ultrahangokra is fogékony kozmikus bukolika szemléletmódját egy tipikusan keleti gondolat működteti: „Csak akkor nyílsz meg igazán, ha elfelejted, hogy virág vagy.” A haiku legnagyobb mestere, a japán Matsuo Basho mondta a következőt: „Akinék sikerül három, négy vagy öt haikut írnia életében: haikuköltő. Aki pedig eljut a tízig: nagymester.”

Nem voltam rest, megszámláltam: Vitéz Ferenc *Lábjegyzetek* című kötetében 105(!) haikut találtam. Anélkül, hogy elhamarkodott kijelentésre ragadtatnánk magunkat, annyit mindenképpen mondhatunk, hogy Vitéz Ferencnek ebben a műformában is igen messzire sikerült jutnia. A haiku műformájának nem kis leleményre és nagy experimentáló kedvre valló megújítása is azt bizonyítja, hogy költőnk rendkívül tudatosan keresi a megfelelő nyelvi- formai megoldásokat, a közlés és a kifejezés legalkalmasabb lehetőségeit, és eközben állandóan reflektál saját nyelvhasználatára is. Így válik a tárgy nyelv metanyelvvé, maga a forma tartalomává.

Ízelítőül álljon itt egy csokorra való, a világot sokféle nézőpontból láttató, minden esetben nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, az artistikus szépséget kivételes nyelvi erővel ötvöző Vitéz-féle körömverekéből. Miközben spirituális mélységekkel és magasságokkal szembesülünk, a létezés örök rendjét és lüktetését modellező költői lélegzetvételekben saját mikrovilágunkat, emberi viszonylatainkat és önmagunkat is élesebb, tisztább fényben láthatjuk. „Lánghajú fenyők,/Szemedből máriás csend/kúszik az égre.”; „Ez a szerelem/gregoriándallamú/lélegzetvétel.”; „Ártatlan testünk/reggelre behavazott/kolostorudvar.”; „(Érted a csöndet,/Amikor imádkozol,/te is csönd leszel.)”; „Fölmagasodtunk,/s térdig imádkoztunk már/esti magányunk.”; „Csöndbe taszítjuk/harangtalan tornyunkat,/majd imádkozunk.”; „Isten könnyei/cseppkő-versek a mélyben./Orgonaszív hűl.”; „Hajnali harang/szólít vissza illatot/néma szíromhoz.”; „Még csak táncolunk./ Majd szárnyakat cserélünk/ az angyalokkal.”; „(A Szentléleknek/ nincs szüksége szárnyakra,/ csak a Keresztre.)” (*Keleti rovások*). „Szeretném a szád,/ ha méltó lenne szavad/ a mindenséghez.”; „Bo-

rotva élén/ vágjuk ketté álmaink,/ hogy tiszták legyünk.”; „Mihaszna-csók volt./ Jó volt rigót játszani/ meggyfaág rügyén.”; „Pikkelyes a csend./ Tűz a mélyben, fenn parány,/ illó fény a lány.”; „Herceg, ha lennék,/ átkutatnám utánad/ mind a hét szobám.”; „Tükörbe nézel./ Félsz. Egy keselyű mindig/ ott ül a válladon.”; „Elfogyott a tűz./ Öledben a szerelem/ szárnya-tört madár.”; „Olyan a kezed,/ mint szélben fűzfa ága:/ tengert álmodik.”; „Hintóm az égen/ madarakkal röpteti/ az alkony tüzét.”; „Kételyeimben/ a véred az egyetlen/labirint’ fonál.”; „Vadrózsatüskék/ közé sodorta a szél/ fáradt sóhajod.”; „Ujjbegyed nyomát/ titkosírásként őrzi/ egy tölgyfalevél.” (*„Kegyetlen” haikuk*). „Mi az ajándék?/ Sokkal inkább feladat:/ hogy jobbak legyünk.”; „A fű illata/ ma reggel egy ölelést/ álmodó lányé.”; „Egyedül fázom./ Cinege tekintetét/ faggatom egyre.”; „Holdkifli-ölben/ világmagzat: nő a nap –/ úton van a fény.”; „Vonít a hold./ Kutyám hársfavirágot/ szaglász az éjben.”; „Szindbád hazament./ Ezeregy éjszakán át/ egy helyben járt.” (*Tizenhét haiku*); „Csonka mennyországa./ Csótányok marakodnak/ a turul szívéen” (*Június 4.*).

(*Kapitális Nyomda, Debrecen, 2013.*)

Várakozó